

УДК 070.13(477)«19»(091)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-17-227-243>

**«HROMADSKA DUMKA» AS THE FIRST DAILY
UKRAINIAN PUBLIC AND POLITICAL NEWSPAPER AT
THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY**

**«ГРОМАДСЬКА ДУМКА» ЯК ПЕРША ЩОДЕННА
УКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ГАЗЕТА
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Тетяна Шинкар,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальних
комунікацій,*

*документознавства та
інформаційної діяльності*

E-mail: tatianapanchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0704-0059>

Researcher ID: A-3147-2019

Університет Григорія

Сковороди в Переяславі,

вул. Сухомлинського, 30,

м. Переяслав, Київська обл.,

Україна, 08401

Tetiana Shynkar,

*Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor of
Department of Social*

Communications,

Documentation and Information

E-mail: tatianapanchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0704-0059>

Researcher ID: A-3147-2019

Hryhorii Skovoroda University

in Pereiaslav,

30, Sukhomlynskooho Str.,

Pereiaslav, Kyiv region,

Ukraine, 08401

Володимир Вакулич,

*доктор політичних наук,
професор, професор кафедри
політології*

E-mail: vvm.velyt@ukr.net

Університет Григорія

Сковороди в Переяславі,

вул. Сухомлинського, 30,

м. Переяслав, Київська обл.,

Україна, 08401

Volodymyr Vakulych,

*Doctor of Political Science,
Professor, Professor of the
Department of Political Science*

E-mail: vvm.velyt@ukr.net

Hryhorii Skovoroda University

in Pereiaslav, 30, Sukhomlynsky

Str., Pereiaslav, Kyiv region,

Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article is devoted to the development and formation of the first Ukrainian-language daily newspaper «Hromadska Dumka» and its legal successor, the newspaper «Rada» at the beginning of the 20th century. It was researched that newspapers were published in a difficult and full of censorship time. Imperial Russian officials at first gave permission for the publication to be printed, but quickly abandoned the promised democratic freedoms and moved to their restrictions, thus banning the publication of Public Opinion. At the end of December, the newspaper «Hromadska Dumka» still received permission to publish.

On the first page of the periodical, mainly journalistic articles, news from the life of Kyiv, reviews of the press, and literature were printed. On the second - historical excursions, works of writers, folklore explorations. The third page contains the latest news, telegrams, bibliographic news, discoveries in science and technology. Half of the space on the fourth page was occupied by advertising, the other half by columns-posts.

It was found that the editors and creative and technical staff of «Hromadska Dumka» approached the publication process professionally. They did everything to ensure that newspaper materials attracted the attention of as many readers as possible. Of course, a large number of publications had an open populist orientation, which negatively affected the existence of the publication, which was too meticulously proofread by the censors.

In addition, the newspaper was under constant surveillance by officials and the police, who often raided the editorial office and confiscated the numbers of newspapers that violated censorship. Employees of the Kyiv imperial administration often intimidated newspaper subscribers, blackmailing them with the loss of their positions. Finally, a year later, the publication was closed.

Subsequently, the first issue of the daily newspaper «Rada» was published, which was to inherit the ideological foundations of «Hromadska Dumka». However, this number was confiscated due to radical journalistic materials. This newspaper lasted longer than

its predecessor, but it too was closed due to anti-government sentiments.

It is concluded that the imperial authorities harshly suppressed any development of Ukrainian culture, including the publication of periodicals in the Ukrainian language: the newspapers «Ukrainska Dumka» and «Rada», which, despite the pressure, persecution, and arrest of their editors and contributors, existed and developed, violating several important Ukrainian issues.

Keywords: *history of journalism, newspaper, publication, censorship committee, national idea.*

Постановка проблеми. Важко переоцінити значення українських періодичних видань у духовному розвитку соціуму. На кожному етапі історико-літературного процесу XIX–XX століть періодика не лише сприяла розвитку літератури, а й популяризувала суспільно-політичну думку, нові філософські ідеї, досягнення науки та художньої творчості. Історія преси тісно переплетена із загальною історією суспільства. Суспільно-політичні потреби народу України, що розвивався, сприяли відродженню українську журналістику. Невдоволення народних мас і визвольна боротьба проти соціального гноблення породжували передові ідеї, які активно проникали в суспільно-політичне життя України, а, відтак, і в літературу та публіцистику. Журналістика, що виникла з прагнень народу до визволення, не тільки відобразила їхній характер і зміст, а й глибоко вплинула на розвиток цих прагнень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки з'являється все більше досліджень з історії національної культури, чому сприяє низка перевидань заборонених раніше праць, а це своєю чергою дає можливості краще пізнати історичні витоки української журналістики та гідно поцінувати її надбання за роки розвитку та становлення. Серед українських дослідників, які вивчали особливості

розвитку національної журналістики, виокремлюємо таких: Ю. Бондаря, В. Здоровегу, В. Карпенка, Б. Коваленка, Т. Коць, І. Михайлина, М. Навальну, Т. Панченко, О. Пономарева, В. Різуна, О. Сербенську, Г. Солганик, О. Стишова, Г. Шаповалову та інших. Не дивлячись на значну кількість наукових розвідок з історії журналістики, все ж нині бракує фундаментального дослідження з об'єктивним і всебічним висвітленням особливостей формування й розвитку української періодики.

Тому вивчення історії українських ЗМІ є одним із **актуальних** завдань сучасних дослідників. Журналістикознавча наука ХХІ ст. послідовно та наполегливо аналізує та вивчає історичний шлях і практичні здобутки мас-медіа України, зокрема від перших періодичних видань на території нашої держави до новітніх ЗМК, не оминаючи увагою всіх аспектів творчо-виробничої сфери професійної журналістики.

Мета розвідки полягає в тому, щоб проаналізувати та опрацювати питання розвитку та становлення першої щоденної громадсько-політичної і культурно-просвітницької газети «Громадська думка».

Відповідно до мети, сформовані **завдання**: здійснити екскурс в історію формування та розвиток національних періодичних видань, зокрема газети «Громадська думка» та її правонаступниці газети «Рада» і проаналізувати наукові праці щодо питань становлення цієї української преси.

Виклад основного матеріалу. За свідченням істориків, українська преса почала зароджуватися ще у ХVІІІ ст., коли на теренах нашої держави виходили друком неукраїномовні видання. Відтак, у 1776 р. у Львові впродовж року видавався французькомовний тижневик «Gazette de Léopol», подаючи загальноєвропейські та місцеві новини, а також інформацію з Наддніпрянської України. У 1811 р. у столиці Галичини було започатковано найстаріший з наявних нині видань «Gazeta Lwowska», а у 1848 р. – першу в історії україномовну газету «Зоря Галицька».

Але дослідники В. Ігнатієнко та Ю. Тернопільський переконані, що зародження української періодики розпочалося в Харкові, де з 1812 р. почав виходити тижневик «Харьковский еженедельник» (Енциклопедія, 2005: 239-240). На противагу їм, І. Кревецький стверджує, що: «Періодична преса на Україні з'являється у XVIII ст. Як і перша книжка, також і перша газета з'являється на Західній Україні, у Львові» (Кревецький, 1926: 6).

Перші наукові спроби аналізу української періодики належать Осипу Маковею, який наприкінці XIX ст. написав розвідку «П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики». В обговоренні питання становлення вітчизняної преси брали участь І. Франко, В. Щурат, В. Дорошенко, І. Калинович.

У 20-30 рр. XX ст. В. Ігнатієнко у праці «Українська преса» обґрунтував періодизацію української преси та окреслив найважливіші історичні моменти з 1816 р. до 1923 р., а також їхній вплив на розвиток української журналістики:

1) 1816-1834 рр. – розвиток української періодики в межах австро-угорської та російської імператорських монархій;

2) 1834-1904 рр. – період зростання української періодики;

3) 1905-1914 рр. – період революції, «під час якої російський уряд, під натиском бурхливих подій примушений був дати країні деякі вольності. Між іншими вольностями, що було здобуто в період революції 1905 р., досягнуто й волю друку. Зникли й заборони для українського друкованого слова» (Ігнатієнко, 1926: 42);

4) з 1914 р., від початку війни, – до 1917 р., початку революції – «найкоротший по своєму довголіттю, але разом з тим він повертає українську пресу до часів Валуєва (1863) або часів 1876 р., коли печатка заборони лежала на українському друкованому слові» (Ігнатієнко, 1926: 42).

5) 1917-1922 рр. – період розквіту, у який преса «продовжує розвиватись, виявляючи тільки деякі тенденції до зменшення числа назв, порівнюючи з першими роками революції» (Ігнатієнко, 1926: 42).

На думку І. Михайлина історія української преси має чотири періоди:

- 1) російсько-український період;
- 2) австрійсько-український або галицько-український;
- 3) «три десятиліття ХХ ст.»;
- 4) 1930–1980 рр. (Михайлин, 2000: 20–24).

М. Романюк виокремлює чотирнадцять етапів, зокрема «зародження й становлення української газетної періодики (від найдавніших часів до середини ХІХ ст.); формування журналістських систем (60–90-ті рр. ХІХ ст.); українська преса епохи першої народної революції (1898–1905 рр.); українська журналістика (1905–1914 рр.); українська журналістика в період Першої світової війни (1914–1917 рр.); українська журналістика періоду російських революцій та національно-визвольних змагань в Україні, преса Січових стрільців, початок комуністичної та офіційної радянської преси (1917–1921 рр.); західноукраїнська преса (20–30-х рр. ХХ ст.); преса Радянської України (20–30-ті рр. ХХ ст.); українська еміграційна преса (20–40 рр. ХХ ст.); українська преса періоду Другої світової війни (1941–1945 рр.); преса в Україні після Другої світової війни, тоталітарна журналістика (1945–1990 рр.); українська преса поза межами України, преса української діаспори (1945–1990 рр.); українська підпільна й неформальна преса, самвидав (1960–1990 рр.); напівлегальні видання (1957–1990 рр.); преса періоду розбудови української державності (1991 р. і до наших днів)» (Лебедева-Гулей, 2007).

У нашому дослідженні нас цікавить період розвитку україномовної періодики в період з 1905 до 1914 рр., зокрема видання газет «Громадська думка» та «Рада».

Першу щоденну україномовну газету було надруковано наприкінці 1905 р. Як згадує видавець газети Є. Чикаленко, спершу в планах було видавати щотижневик. Згодом вийшли «Правила про друк», тому «рішили, на основі їх, подати заяву, що я видаватиму щоденну газету «Громадське слово» та місячник «Нове життя» (Чикаленко, 2003: 76). Д. Дорошенко

про це писав так: «Обидва видання зорганізував Євген Чикаленко при матеріальній співучасті Василя Смиренка і Володимира Леонтовича. Редактором газети мав бути Федір Матушевський, місячника – Борис Грінченко. І газета, і місячник видрукували вже докладні плакати в дусі програми Української Радикальної Партії: автономія України й земельна реформа» (Дорошенко, 1949: 75). Російські самодержавці швидко відмовилися від обіцяних демократичних свобод і перейшли до їх обмежень. Тому справа з місця не рушила: губернатор відмовив Є. Чикаленку видавати періодику.

Наприкінці грудня колектив ще не створеного видання отримав приємну новину: газету «Громадська думка» дозволено друкувати, чого зміг добитися В. Леонтович від адміністрації, користуючись різними заходами. Редакція взялася до роботи. Втім, ситуація складалася не найкраще, адже 23 грудня 1905 р. було заарештовано духовного наставника С. Єфремова. Та попри це сформувалася редколегія: редактор Ф. Матушевський, відповідальний секретар В. Козловський. Отож, перша щоденна україномовна газета вийшла 31 грудня 1905 року у Києві на 13 сторінках форматом А 2. Газета мала рубрики: «З газет та журналів», «По Росії», «По Україні».

У першому номері газети в редакційній статті «Київ, 31 грудня» було зазначено: «Справдилося! Давно сподіваний час настав... Вперше сьогодні ми прилюдно виступаємо зі своїм словом, вперше сьогодні піднімаємо і свій голос в оборону потреб і прав українського народу його рідною мовою. 250 літ мова тая бриніла потроху тільки під убогою сільською стріхою, виливаючи в живому слові усю тугу змученого серця й поболілої душі усі гуки неволі, тяжких злиднів та кривди, що зазнав народ...» (Громадська думка, 1905, № 1).

На першій сторінці газети розмішувалися переважно публіцистичні статті, новини з життя Києва, огляди преси, літератури. На другій – історичні екскурси, красне письмо, фольклорні розвідки. На третій сторінці можна

було прочитати останні вісті, телеграми, бібліографічні новини та дізнатися про нове в науці й техніці. Половину площі четвертої сторінки займала реклама, іншу половину – рубрики-дописи.

Працівники газети «Громадська думка» професійно підходили до процесу творення видання. Вони робили все, щоби матеріали, розміщені на її шпальтах, привертати увагу читачів. Певна річ, велика кількість опублікованих матеріалів мала відверте народницьке спрямування, проте це мало негативні наслідки для видання, яке надто прискіпливо вчитували цензори. Наприклад, на перших сторінках були надруковані статті «Київ, 12 січня», «Київ 13 січня», «Київ 19 січня», замітка «Збори українців» (від 20 січня 1906 р.), у яких рецензенти-українофоби знайшли антидержавні мотиви.

Тож співробітникам видання доводилося працювати під постійним тиском та прицільним наглядом, що сприяло виникненню дестабілізації творчого процесу. Найважчий період для молодого видання стався тоді, коли російський міністр внутрішніх справ надіслав лист до київського губернатора, наголошуючи на особливу увагу до місцевої преси. Дотримуючись такої рекомендації, київський губернатор вирішив «...ввиду вредного направлення виходящей в Кіеве газети «Громадська думка»... приостановить ее на время действия в Кіеве военного положения» (ЦДІАК України, ф. 295, арк. 4). Та ситуацію знову врятував В. Леонтович, домовившись із цензурним комітетом не припиняти роботу видання. Тому заборону було знято, проте зовсім не припинилися кримінальні переслідування працівників видання. І навіть найменший натяк на українське питання призводив до утисків та невиправданих звинувачень. Наприклад, у статті від 2 серпня 1906 р. «Чи буде наука по вищих школах?» редакцію «Громадської думки» було звинувачено, що у публікації відбувається підбурення студентів проти знань, хоча насправді у статті йшлося про впровадження української мови у школах та закладах вищої освіти.

У газеті «Громадська думка» друкувалися публіцистичні твори С. Єфремова, Д. Дорошенка, М. Лозинського, праці М. Грушевського, Б. Грінченка, Олександра Олеса, Миколи Вороного, А. Тесленка, А. Ніковського та ін. Видання мало свою читацьку аудиторію, зокрема в першому півріччі 1906 р. кількість передплатників сягнула 4093. Згодом з'ясувалося, що це були читачі, які передплачували видання на кілька місяців чи півроку, а річних налічувалося всього 500 осіб. Кількість постійних передплатників не зростала. Одна з причин полягала в тому, що інформаційні новини з-за кордону йшли із запізненням на добу. Також багато скарг було щодо радикалізму в публікаціях газети, що вплинуло на внутрішньоредакційне життя: В. Леонтович залишив керівну посаду, адже не міг утримувати видання без сміливих і радикальних думок. Натомість видавцем став Є. Чикаленко. Д. Дорошенко згадував: «Чимало українців, як того побоювався В. Леонтович, було злякано радикалізмом «Громадської думки», вважаючи її за революційний орган, який, мовляв, нацьковує селян на панів, голоту на людей заможних. Через те вони були проти цього видання (Дорошенко, 1949: 76). Крім того, певні урядові установи забороняли своїм службовцям здійснювати передплату газети «Громадська думка», часом і пошта додавала проблем, не розповсюджуючи газету передплатникам.

На шпальтах цієї газета часто друкувалися публікації політичної тематики, ознайомлюючи читачів із життям і проблемами різних політичних партій та організацій, які на початку ХХ ст. існували на території підросійської України. Цікавилася редакція і темою селянства та робітників. Видання мало відверто «революційний характер», тому практично постійно існувала загроза або закриття, або конфіскації номерів, що траплялося досить часто. Поліція безперервно стежила за діяльністю редакційного колективу «Громадської думки». 18 серпня 1906 р. було здійснено обшук і знайдено в редакції заборонену літературу.

За спогадами видавця Є. Чикаленка, «18 серпня 1906 р., коли я був у Перешорах, у редакції «Громадської думки» зробили трус, познаходили у декого в столах виборзку відозву (розпущеної першої Державної Думи), протоколи Московського з'їзду і т. ін. Мені надіслали телеграму, що газету закрито» (Чикаленко, 2003: 352). І це не дивно, адже стосунки між видавцем Є. Чикаленком і київською імперською адміністрацією були складними. Д. Дорошенко згадував, що київська місцева імперська адміністрація ставилася до газети «Громадська думка» негативно (Дорошенко, 1949: 77). Відтак, після обшуків цензор зазначив у рапорті від 05 червня 1908 р., що через «революційний характер газета подвергалась судебным и административным преследованиям и в августе 1906 г. выход был прекращен на основании военного положения» (ЦДІАК України, ф. 295, арк. 115).

Було розпочато слідство, яке планувало з'ясувати імена авторів. Обшуки проводилися і в передплатників. Проблеми з цензурою торкалися не лише гострих публікацій видання, за які їм доводилося відповідати. Видавці були вимушені оплачувати не тільки штрафи, а й платити цензорам регулярні хабарі. «Громадська думка» щомісяця цензору Сидорову давала хабаря. Є. Чикаленко після сутички з цим цензором-хабарником згадував: «Мене така злість взяла на Сидорова, що я мало не сказав: «І чого ще ви хочете від нас, ми ж вам і так платимо по 50 крб. місячно, та ще й під Новий рік і на Великдень посилаємо по 100 крб.» (Чикаленко, 2003: 101).

Редактор Є. Чикаленко намагався відновити газету, але дозвіл йому так і не надали. Тому він вирішив використати дозвіл київської адміністрації, виданий у січні 1906 р. Б. Грінченку на друк періодичного видання. 15 вересня 1906 р. було надруковано перший номер щоденної газети «Рада», яка мала успадкувати ідейні засади «Громадської думки». Однак цей номер було конфісковано через радикальні публіцистичні матеріали, попри те що редакція газети обрала позицію «українства зогляду ріжних поступових партій». Нове

україномовне періодичне видання виступало на захист українських інтересів, порушуючи важливі проблеми, зокрема української автономії, введення української мови в навчальний процес, відкриття українських кафедр у закладах вищої освіти; проблеми селянства й економічних реформ на користь народу. У кожному номері публікувалися гострі матеріали, пройняті національною ідеєю.

Саме через ці погляди редакції не полишилося поза увагою чиновників київської імперської адміністрації. Вони організували постійний поліцейський нагляд за редакторами видання, його співробітниками, безперервно передивлялися публікації газети, аби проконтролювати дописувачів та передплатників видання. Відтак, 18 січня 1907 р. було проведено обшук редакції газети «Рада» працівниками Київського губернського жандармського управління. У результаті вони вилучили літературу антиурядового спрямування, серед якої було понад тисяча примірників брошури «Якого ладу нам треба?», програма Української національної партії, редакційні оригінали антиурядових статей партії.

Це призвело до адміністративних санкцій, зокрема до арештів працівників редакції, обвинувачених «у державних злочинах» та виданні брошур на «малороссийском языке на современные темы в духе революционно-освободительного движения» (ЦДІАК України, ф. 274, арк. 41). Київське губернське жандармське управління заарештували В. Винниченка, С. Єфремова, С. Шелеста, Б. Грінченка, М. Левицького, яких з часом відпустили під велику грошову заставу.

Є. Чикаленко у листі до М. Грушевського, коментуючи свої стосунки з київськими чиновниками, зауважував: «Це якесь глумління: позаарештовували найвизначніших людей, щоб другого дня випустити! Значить, у їх ніяких основаній не було для арешту, а прямо на «авось», може», найдуть нитки якоїсь організації» (Чикаленко, 2003: 121). Крім цього, Київська

місцева адміністрація вживала й інші засоби, аби перешкоджати Є. Чикаленкові здійснювати видавництво української періодики та друкувати україномовні книги.

Згодом російським урядом було видано ряд документів, які по суті узаконювали переслідування україномовної преси, знищуючи її. Відтак, у циркулярі Головного управління у справах друку вводилася заборона на статті антиурядового характеру. 27 січня 1907 р. вийшов таємний циркуляр, у якому дозволялося вилучати на пошті та передавати місцевим губернаторам українську періодику. Науковець Г. Касянов наводить такий приклад з тодішнього життя « у с. Деньках Золотоносського повіту пристав конфіскував у поштаря «Раду», адресовану селянам, а дозволяв привозити її тільки «попам», яким інтереси українства були дуже далекі» (Касянов, 1993: 144). Навіть учителям заборонялося випускати газету. Наприклад, інспектор шкіл Полтавської губернії поставив працівників освіти перед фактом: або газета, або посада. Та не дивлячись на такі перепони, Є. Чикаленко у видавничій справі досягав певних успіхів, адже його видання мали прихильників та вважалися авторитетними серед пересічних українців.

Співробітники газети описували в статтях арешти редакторів та друкованої продукції, знайомили читачів з тим, як конфіскували журнали та переслідували журналістів. Відтак, у замітці «Заборонено газету» було написано про двох киян, яких було засуджено на рік та вісім місяців, тому що в селі Тарасівка Звенигородського повіту читали присутнім газету «Хлібороб» та пояснювали їм прочитане. У 1910 р. редакція газети звернулася в листі «До передплатників і прихильників газети «Рада» з проханням підтримати вихід видання 1911 р. На адресу редакції надійшло багато відгуків, покращивши фінансовий стан газети. Її підтримали й колеги зі львівської газети «Діло», закликавши своїх читачів передплатити київське друковане видання.

У 1912 р. «Рада» знову звернулася до читачів, аби ті допомогли. І, звісно, знову отримали підтримку, що сприяло

збільшенню кількості передплатників до 600 осіб. Газета часто друкувала сатиричні твори, вірші, фейлетони, гуморески, памфлети, але тільки під псевдонімами. Відтак, вірш «Прихильники» було підписано як П. Михайлович (П. Гасенко), фейлетон «Як я перейшов од слова... до думки», «Я видаю газету» – як В. Сивецький (В. Самійленко).

Коли розпочалася Перша світова війна було посилено цензуру, чим скористалася імперська адміністрація і таки змусила Є. Чикаленка припинити видавництво української періодики та книговидання. 20 серпня 1914 р. Головокомандувач Південно-Західним фронту генерал-адютант М. Іванов, покликаючись на пункт 14 статті 19 «О местностях объявляемых состоящими на военном положении» від 18 червня 1892 р. «признал необходимым приостановить издание в Киеве газеты на малорусском языке “Рада” на все время военного положения» (ЦДІАК України, ф. 295, арк. 42).

Газету «Рада» закрили 21 липня 1914 р., а останній номер датований 20 липня. За офіційною версією, газета закрилася через початок воєнного стану. Проте основна причина – це публікація О. Білоусенка «Наше становище» (18 липня 1914 р.). Хоча в статті й немає особливого радикалізму, але автор згадує про громадянство, якому нема на кого покладатися, тільки на самого себе в боротьбі з неприхильними обставинами, особливо, коли це все лише применшує здобутки національної роботи. Однак суспільство твердо йде до власної мети, вірячи в перемогу.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, у період з 1905 до 1914 рр., коли імперська влада жорстко придушували будь-який розвиток української культури, виходили такі щоденні періодичні видання українською мовою: газета «Українська думка» та газета «Рада». ЗМІ зазнавали постійного переслідування та прискіпливого нагляду, обшуків, арештів інтелігенції, причетної до видавництва, переслідування передплатників. Та попри це періодичні видання виходили і порушували низку важливих питань, зокрема викладання в

школах української мови, а їхні статті часто мали відверте народницьке спрямування. Врешті імперська влада заборонила видавати спершу одну, а потім іншу газети.

Уважаємо, що питання розвитку україномовної періодики є важливим та актуальним, адже дає можливість прослідкувати основні етапи становлення української журналістики, тому перспективним вважаємо наступні дослідження, які стосуються зародження журналістики на теренах України загалом та виникнення перших газет українською мовою зокрема.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Громадська думка. 31 грудня 1905 р. № 1.
2. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914). Вінніпег, Манітоба : Тризуб, 1949. 167 с.
3. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е – Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.
4. Ігнатієнко В. Українська преса (1816–1933) : історико-бібліографічний етюд. Харків : Держ. вид-во України, 1926. 78 с.
5. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ – ХХ століть : Соціально-політичний портрет. Київ, 1993. 176 с.
6. Кривецький І. Перша газета на Україні. *Бібліологічні вісті*. 1926. № 4. С. 5–15.
7. Лебедева-Гулей О. Тенденції розвитку української газетної публіцистики 1991–2006 рр. *Електронна бібліотека Ін-ту журналістики / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики*. 2007. URL : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2169> (20.12.2022).
8. Михайлин І. Історія української журналістики: підручник / І. Михайлин. Книга перша: Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. Харків: ХІФТ, 2000. 279 с.
9. Центральний державний історичний архів України в м. Києві, фонд 295, опис 1, справа 199.

10. ЦДІАК України, ф. 274, оп 1, спр. 1420.
11. ЦДІАК України, ф. 295, оп. 1, спр. 139.
12. ЦДІАК України, ф. 295, оп. 1, спр. 51.
13. Чикаленко Є. Спогади. Зібрання творів : у 7 т. Київ, 2003. Т. 1. 432 с.

REFERENCES

1. Hromadska dumka – *Public Opinion*. 31.12.1905. № 1. [in Ukrainian].
2. Doroshenko D. (1949). *Moi spomyny pro davne mynule* [My memories of the ancient past]. (1901–1914). Vinnipeh, Manitoba : Tryzub. [in Ukrainian].
3. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (2005). [Encyclopedia of the history of Ukraine] : Т. 3: Е – У. Kyiv : V-vo «Naukova dumka». [in Ukrainian].
4. Ihnatiienko V (1926). *Ukrainska presa (1816–1933) : istoryko-bibliohrafichniy etiud*. Kharkiv [Ukrainian press (1816–1933): historical and bibliographical study] : Derzh. v-vo Ukrainy. [in Ukrainian].
5. Kasianov H. (1993). *Ukrainska intelihentsiia na rubezhi XIX–XX stolit : Sotsialno-politychnyi portret* [Ukrainian intelligentsia at the turn of the 19th and 20th centuries: Social and political portrait]. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Krevetskyi I. (1926). *Persha hazeta na Ukraini* [The first newspaper in Ukraine]. *Bibliolohichni visti – Bibliographic news*. 4. S. 5–15. [in Ukrainian].
7. Lebedieva-Hulei O. (2007). *Tendentsii rozvytku ukrainskoi hazetnoi publitsystyky 1991–2006 rr.* [Trends in the development of Ukrainian newspaper journalism 1991–2006]. *Elektronna biblioteka In-tu zhurnalistyky – Electronic library of the Institute of Journalism / Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka, In-t zhurnalistyky*. URL : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2169> (20.12.2022). [in Ukrainian].
8. Mykhailyn I. (2000). *Istoriia ukrainskoi zhurnalistyky: pidruchnyk* [History of Ukrainian journalism: a textbook] /

I. Mykhailyn. Knyha persha: Period stanovlennia: vid zhurnalistyky v Ukraini do ukrainskoi zhurnalistyky – Book one: The period of formation: from journalism in Ukraine to Ukrainian journalism. Kharkiv: KhIFT. [in Ukrainian].

9. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv]. f. 295, descr. 1, file 199. [in Ukrainian].

10. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv]. f. 272, descr. 1, file 1420. [in Ukrainian].

11. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv]. f. 295, descr. 1, file 139. [in Ukrainian].

12. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv]. f. 295, descr. 1, file 51. [in Ukrainian].

13. Chykalenko Ye (2003). Spohady. Zibrannia tvoriv [Memoirs. Collection of works]. (Vols. 1-7). Kyiv. (Vols. 1). [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено розвитку та становленню першої україномовної щоденної газети «Громадська думка» та її правонаступниці газети «Рада» на початку ХХ століття. Досліджено, газети виходили в непростий і сповнений цензури час. Імперські російські чиновники спершу надали дозвіл для друку видання, але швидко відмовилися від обіцяних демократичних свобод і перейшли до їх обмежень, тому заборонили вихід «Громадської думки». Наприкінці грудня газета «Громадська думка» все-таки отримала дозвіл на видання.

На першій сторінці періодичного видання друкувалися переважно публіцистичні статті, новини з життя Києва, огляди преси, літератури. На другій – історичні екскурси, твори письменників, фольклорні розвідки. На третій сторінці – останні вісті, телеграми, бібліографічні новини,

відкриття в науці й техніці. Половину площі четвертої сторінки займала реклама, іншу половину – рубрики-дописи.

З'ясовано, що редактори та творчі й технічні працівники «Громадської думки» професійно підходили до процесу видання. Вони робили все для того, аби газетні матеріали привертали увагу якомога більшої частини читачів. Звісно, велика кількість публікацій мала відверте народницьке спрямування, що негативно позначалося на роботі видання, яке надто прискіпливо вичитували цензори. Крім того, газета перебувала під постійним наглядом чиновників і поліції, які часто здійснювали обшуки в редакції та конфісковували номери газет, які порушували цензуру. Працівники київської імперської адміністрації нерідко залякували передплатників газети, шантажуючи їх втратою посади. Врешті через рік видання було закрито.

Згодом вийшов перший номер щоденної газети «Рада», яка мала успадкувати ідейні засади «Громадської думки». Однак цей номер було конфіковано через радикальні публіцистичні матеріали. Ця газета проіснувала довше, ніж її попередниця, та все ж її теж було закрито через антиурядові статі.

Зроблено висновки, що імперська влада жорстко придушували будь-який розвиток української культури, зокрема й друк періодичних видань українською мовою: газет «Українська думка» та «Рада», які попри тиск, переслідування та арешти їхніх редакторів і дописувачів існували та розвивалися, порушуючи низку важливих українських питань.

Ключові слова: історія журналістики, газета, публікація, цензорний комітет, національна ідея.